

دوری از آقازادگی سیره تربیتی امام علی(ع)

با وجود مجموعه‌ای غنی از روایات تاریخی و احادیث متعدد از سیره امام علی(ع)، ویژگی‌ها و سبک زندگی ایشان آن‌گونه که باید و شاید...

با وجود مجموعه‌ای غنی از روایات تاریخی و احادیث متعدد از سیره امام علی(ع)، ویژگی‌ها و سبک زندگی ایشان آن‌گونه که باید و شاید، در جامعه تبیین نشده و متأسفانه شناخت کامل و کافی از جوانب مختلف زندگی امیرالمومنین وجود ندارد. دکتر یعقوب توکلی، پژوهشگر تاریخ اسلام و مدیر گروه انقلاب اسلامی دانشگاه معارف اسلامی قم در گفت‌وگو با روزنامه جام‌جم، ضمن انتقاد از نحوه روایتگری ابعاد زندگی مولای متقیان به تشریح برخی رویکردهای اجتماعی حضرت در زمینه تدبیر منزل پرداخته است.

مجموعه آثاری که درباره امام علی(ع) نگاشته شده اند، کمتر به موضوع خانه و خانواده از نگاه امیرمومنان پرداخته اند. چرا؟

درباره سبک زندگی یا حیات امام علی(ع) باید توجه داشت که حیات امام و زندگی ایشان معطوف به حقیقتی است و آن حقیقت، عشق به خداوند و تلاش در راه خداوند و رسیدن به رضای الهی است. در عرصه های مختلف زندگی ایشان کوشندگی و روندگی به سوی خدا را در تمام لحظات و تصمیمات و برنامه های آن حضرت می بینید. هم تلاش برای رضای خدا و هم ناظر دیدن خدا در همه اعمال و رفتارها، هم در جوانی و هم در میانسالی به طور جدی در تمام ابعاد زندگی ایشان مشاهده می شود. در روزهای غربت اسلام پدرش او را مکرر به جای پیامبر می خواباند. یکی از شب ها می گوید، پدرجان من می دانم آنهایی که قصد جان پیامبر را کرده اند، مرا خواهند کشت. ابوطالب جواب داد، من تو را فدای احمد می کنم. حضرت می فرماید من برای خدای احمد تلاش می کنم، نه خود احمد. این در همه لحظات زندگی ایشان جریان داشت؛ چه زمانی که مقابله و مقاتله می کرد و چه زمانی که مجبور شد در برابر ناروایی که در عرصه سیاسی جهان اسلام پیش آمد، کوتاه بیاید و سکوت کند. این نه در عرصه حیات اجتماعی بلکه در عرصه زندگی خانوادگی و شخصی ایشان به طور دائم جاری و ساری است. لذا ما شاهد این حقیقت هستیم که امام علی(ع) نه در میدان جنگ و نه در میدان تدبیر منزل، هیچ گاه برخلاف رضایت خداوند عمل نمی کند. محوریت رضای خدا در رفتار امیرالمومنین از یک سو و دانش متعالی او در حقیقت توحید و حقیقت فقه و اعمال عبادی و اخلاقی، به آن حضرت این توانایی شگرف را بخشید که هیچ عملی را خارج از حوزه رضایت باری تعالی انجام ندهد و به عنوان میزان الاعمال همه بشریت تجلی پیدا کند. با این وصف، ما متأسفانه نسبت به متعالی ترین میزان هستی در رفتار انسانی، آگاهی بسیار محدودی داریم. نبود شناخت ما از حیات امیرالمومنین به مشکلات بسیاری در رفتارهای ما منتهی شده است. از طرفی، بعضی محورهای شناخت ما به دلیل نامتوازن بودن تنظیم حوزه های مطالعاتی از حیات امام باعث شده دریافت ناقصی از زندگی حضرت داشته باشیم. همه دانش ما از امیرالمومنین یا ائمه دیگر به مشهوراتی تقلیل پیدا کرده که در شاعرانگی ذهن ما و در داستان های تاریخی، بین ما و واقعیات زندگی ایشان فاصله عمیق انداخته است. از طرفی چون روایات مختلف در دوره های مختلف تاریخی و درباره سبک زندگی آن حضرت، بخشی ناظر به حضور حضرت امیر در جنگ ها و بخشی هم در متون روایی فقهی، کلامی و عرفانی مورد عنایت نویسندگان بوده، نتیجه آن شده که ما نداشته ذهنیتی منسجم درباره حیات امام باشیم. ای بسا مورخان آنچه را که خود دوست داشته اند، از روایات برداشت کرده و به ما منتقل کرده اند و کمتر در نحوه انتقال این روایات، تامل کرده ایم. لذا وقتی به جمع بندی روایات و قضایای تاریخی درباره یک یا چند قضیه مرتبط درباره حیات امیرالمومنین می رسیم، به نتایجی بس متعالی تر و شگفت تر دست می یابیم. آنچه امام برای اداره منزل یا تأمین زندگی و معاش اقدام کرده، در حافظه تاریخی ما وجود ندارد.

در بررسی تاریخی خود درباره حضرت امیر به کدام بخش از جنبه های حیات اجتماعی و خانوادگی ایشان توجه داشته اید؟

حضرت علی(ع) علاوه بر تلاش موفق و موثر سیاسی، در حیات اجتماعی هم حضوری موثری داشتند. مثلاً امام در یک اقدام درازمدت بعد از مصادره فدک، باغ مخروبه ینبع را خریداری و احیا می کند. این باغ به مرکز تأمین مخارج خانوادگی ایشان تبدیل می شود، هر چند بخش قابل توجهی از درآمد آن، سالانه وقف ایتمام و فقرا و ازدواج دختران بی سرپرست و مصالح عامه می شده است.

تدبیر منزل و تربیت فرزندان در حیات و زندگی امام علی(ع) از چه برجستگی هایی برخوردار بوده است؟

از نکاتی که در حیات زندگی حضرت وجود دارد، عدالت رفتاری ایشان با همه اهل بیت و ابراز علاقه مندی به همه فرزندان بوده است. امام علی(ع) در تربیت فرزندان، توجه جدی به دوری از آفات و پیامدهای بیماری آقازادگی داشتند و همواره از آن به عنوان ابناي مشؤم یاد می کردند. بنابراین همچنان که امام دخترش را از استفاده عاریتی از اموال بیت المال منع می کند، برای فرزندش امام حسن(ع) در شرایط بعد از جنگ نامه ای می نویسد و او را در مسیر تربیت شدن و تربیت کردن یاری می رساند و بی ملاحظه، مخاطرات مرگ و قیامت را به او یادآور می شود و لزوم پرهیز از التذاذهای نادرست و غلط را به آن حضرت یادآوری می کند. این در حالی است که دیگر بزرگان جهان اسلام در آن زمان هر کدام فرزندانی دارند که آتش افروز جنگ های متعدد در بین مسلمانان شده اند.

یکی از مواردی که در نهج البلاغه مشهود است، آموزش نظامی به فرزندان است که در توصیه ای اصول و فنون جنگیدن را به

فرزندانش یادآور می شود. از ویژگی های امام با فرزندان این است که امام فرزندان را بیش از دیگران در راه اسلام تقدیم خداوند می کند و در راه فداکاری آنها برای دفاع از اسلام از هیچ کوششی فروگذار نمی کند. هر چند دیگران همیشه تلاش داشتند فرزندان را از خطر دفاع و فداکاری مصون بمانند. حتی وقتی به برادران امام حسن(ع) و امام حسین(ع) می گوید، مواظب حسنین باشید، تاکید بر این نکته است که آنها فرزندان پیامبر هستند نه فرزندان تنها علی(ع). وقتی این مساله مورد حسادت واقع می شود، محمد حنفیه پاسخ زیبایی می دهد که حسنین برای پدر مانند چشمان هستند و ما برای پدر مانند دست. لذا برای حفاظت از چشم، انسان دستش را جلو می آورد.

شهاب سلیمی

دین و زندگی